

Urai Erika – Boglár Lajos

AZ EMBERI HAJLÉK

AZ **ORSZÁGÉPÍTŐ** 2002/4
SZÁMÁNAK MELLÉKLETE

FELSŐ-VOLTAI HÁZ

Afrikáról már biztosan hallottatok. Nyugati részén van egy ország, Felső-voltai Köztársaság. Itt él egy furcsa nevű nép: a gurunszi. Földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak. Erődszerű, szorosan egymáshoz épített lakásegységekben laknak, amelyek udvart fognak körbe, öt-hat család él itt együtt. Az épületek tapasztott sárból készülnek, a külső falat földfestékekkel színezik. A házak lapos tetején szárítják a kölest, a különféle gyümölcsöket, és általában ott alszanak a gurunszi asszonyok. A lakás berendezéséhez tartozik az alacsony lábakon álló fakeretes ágy: marhabőr szíjakkal vagy fűből sodort kötéllal fonják be, majd lefedik sásból készített gyékénnyel. Mellette áll egy háromlábú zsámoly. A konyhóban van a három sárkúpból álló tűzhely, több őrlőkő, víztartó fazék és a kölessörös agyagedények. A ruhákat, ékszereket, de a földművesszerszámokat is fali kampókra függesztik. A középső udvaron áll a nagyméretű, fából faragott mozsár. A ház körül minduntalan felbukkan egy-egy tobzoska: igen hasznos állatnak tartják a gurunszik, hiszen pusztítja a rovarokat és egereket.

MALI, TAPASZTOTT HÁZ

Az előbb már megismerkedtünk egy kis nyugat-afrikai országgal, Felső-Voltával. Ezzel határos a Mali Köztársaság, ahol a dogon nép földje terül el. Az ő vidékükön nyáron igen nagy a hőség, meglehetősen sziklás és kevés a művelésre alkalmas talaj. A földművesek ültetvényeiket a mélyebb fekvésű területeken létesítik, ahol felfogják az esővizet. Nem véletlen, hogy a dogonok a településeiket sziklás magaslatokra építik, hogy minél több művelésre alkalmas talaj maradjon szabadon. A fallal körülkerített udvarfélékben szinte egymásra épültek az agyagfalú házak. Közöttük és előttük levéltetejű magtárak állnak, ahol a terményeket: kölest, rizst, kukoricát tárolják. A dogonok közt sok a nagyszerű faragó, ezt bizonyítják a nagyra becsült összobrok és a szépen megmunkált ajtók, gerendák is. A házak belsejében zsámolyok, egyszerű, fából összeállított fekhelyek, nagy víztartó edények találhatók. Több házban láthatók kovácsszerszámok, kosarak, szövőszékek, bőrcserző eszközök, hiszen a dogon falvakban mesteremberek is élnek, akik - a földművesekkel együtt - termékeik egy részét piacokon cserélik el húsért vagy szárított halért.

CSÁD TÓ, KÚPHÁZAK

Maradjunk még Afrikában, hiszen ezen a földrészen számtalan nép él. A végeláthatatlan észak-afrikai homoksivatag, a Szahara középső területén található a Csád tó és a hasonló nevű ország. Itt él egy mesébe illő nevű nép: a muzgu. Településeiket – védelmi célból – fal veszi körül, fából és agyagból épített házaik és magtáraik szorosan egymáshoz simulnak. A lakóházak külsejét többnyire háromszög alakú bevágásokkal ékítik, a magtárakat festett mintákkal vagy állatbőrökkel díszítik. A magtárak nem közvetlenül a földön, hanem faépítményeken állnak, nyílásuk pedig felül van, hogy a termést megóvják a rágcsálóktól. A kölesből többek között sört készítenek: a házak hűvös szegletében fazekakban tárolják, őrlőkövek és keverőfák társaságában. A nagyméretű mozsár a fatörővel együtt a lakóház előtt szokott állni, akárcsak az őseket ábrázoló szobrok. A házak között járnak-kelnek a muzguk háziállatai, kecskék, disznók, de nem ritka a gyöngytyúk vagy a strucc sem. A lakóház legfőbb berendezési tárgyai: *a kobaktökből készült díszes tárolóedények* és a pálmaháncsból fonott, gyékénnyel fedett fekvőhely, amelyen elsősorban asszonyok és gyerekek alszanak, mivel a férfiak rendszerint a szabadban töltik az éjszakát.

ALGÉRIA, BŐRSÁTOR

A sivatagos Algéria déli részén élnek a tuaregek. Gyakran esztendők telnek el két esőzés között, ezért ez a vándorló, állattartó nép szívesen keresi fel a vízgyűjtő helyeket: nemcsak a nélkülözhetetlen ivóvíz miatt, hanem a kecskék, juhok, tevék vagy szarvasmarhák számára fontosak a víz közeli legelők. A tuaregek nagyméretű sátrakban laknak: a sátorlapot juhok vagy kecskék bőréből varrják, gyakran háromtucatnyi állat bőréből, sőt előkelő főnökök sátraihoz még több bőrdarabot is felhasználnak. A nehéz bőrlapot faoszlopokra helyezik – a középoszlopot vésett mintákkal díszítik, magát a sátorlapot pedig földfestékekkel színezik. A sátor oldalfalát néha gyékényből állítják össze. A berendezési tárgyak jó része állatbőrből készül, így a tejtermékek, a datolya vagy a víz tárolására szolgáló edények, tömlők, a szépen díszített táskák, a ruhadarabok szállítására szolgáló bőrsákók. Utóbbiakban tartják a férfiak és nők kék vagy fekete színű gyapotnadrágjait, a köpenyeket, kendőket, bőrszandálokat és a hűvösebb éjszakákon használt, tevészőrből készített takarókat.

NÚBIA, FESTETT HÁZ

Afrika földjét sok kisebb-nagyobb folyó szeli át. De valamennyi között a Nílus a legnagyobb. Több országon keresztül kanyarog, mire eléri a tengert. Középső folyásánál terül el a Núbiai-sivatag. Lakói több ezer esztendő óta követve, manapság is agyagtéglákból építik házaikat. A házak sajátossága, hogy építőik főleg a falakkal törődnek, mintha a tetőre nem is lenne gondjuk. Az egyszerű, szalmafonatos tetőzet ugyan megvéd a napsütéstől, de az esőt bizony beereszti. Igaz, esőre ritkán számítanak, mert ez a terület a világ egyik legszárazabb vidéke. Talán éppen a sivatagi környezet bírta rá a házak lakóit – elsősorban a fiatal asszonyokat és gyerekeket –, hogy a falakat, kapukat színes alakokkal, mintákkal telefessék. Az agyagfalakon datolyapálmák, madarak, virágok, tevék, tyúkok, skorpiók alakjai láthatók. A házakban tárolják az ivóvizet is, csúcsos fenekű, vastag falú *agyagedényekben*. A berendezési tárgyakhoz tartoznak a gyékények, szőttesek, zsámolyok. A házban áll agyagtalpakon az asszonyok *tűzhelye is*, és a falak mentén sorakoznak a kecsketejjel színültig tele edények.

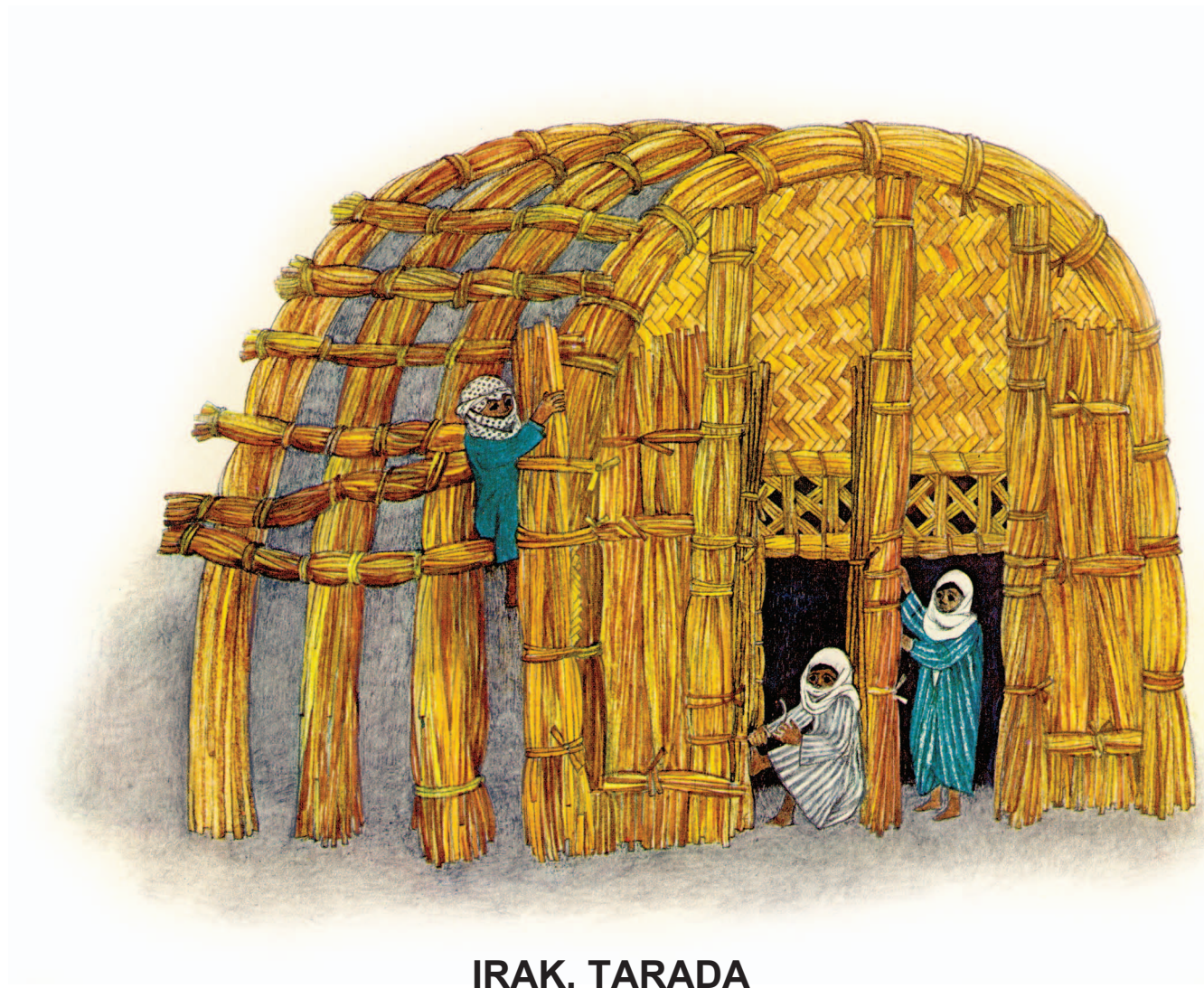
KENYA, ÁGKUNYHÓ

És most látogassunk el Afrika keleti felébe is. Errefelé igen sok pásztornép él. Megint egy furcsa nevet hallotok: turkánák. Ez a nép egy kelet-afrikai országban, Kenyában él. Vidékükön igen ritka az eső, a szikkadt föld szinte teljesen alkalmatlan a művelésre. A turkánák állatcsordáikkal – kecskékkal, juhokkal, szarvasmarhákkal, samarakkal – szinte szünet nélkül kénytelenek vándorolni, megfelelő legelőt vagy ivóvízlelő helyet keresve. Ha megpihennek, az asszonyok hevenyészett kunyhófélét építenek: faágakból méhkas alakú favázat készítenek, majd letakarják gyékénnyel, marhabőrökkel. Az ágkunyhóban lakó család teljes felszerelése ráfér két teherhordó szamár hátára. Ha belépünk a kunyhóba, a bejáratnál szemközt megpillantjuk a fából vagy *kobaktökből készült tartókat*, melyekben tejet, a pásztorok legfőbb táplálékát tárolják. Fekvőhelyül földre terített marhabőrök szolgálnak, fejüket – párna helyett – zsámolyfélére hajtják. Egy-egy családnak általában hetven-nyolcvan állata van: a csorda nemcsak a család táplálékát biztosítja, hanem a felesleges bőrt, húst vagy tejterméket elcserélik vagy eladják, és így jutnak dohányhoz, cukorhoz vagy teához.

TÖRÖKORSZÁG, BARLANGLAKÁS

Afrika után ismerkedjünk meg egy másik hatalmas földrésszel: Ázsiával. Ezen az irdatlan nagy területen számos ország terül el, a számos országban pedig számtalan nép él. Közülük látogatunk most meg néhányat. Törökországról már biztosan hallottatok a mesékből. Az ország közepe táján van egy nevezetes völgy, Göremének hívják. Hírnevét részben annak köszönheti, hogy lakóinak egy része kőbe vájt üregekben lakik. Évszázadokkal ezelőtt vésték-vájták a kőcsúcsokba a különböző méretű üregeket, lakás, kápolna, raktár vagy istálló céljaira. A helyiségeket lakóik létrán közelítik meg; egy lakásnak általában két bejárata van. Egyik a nappali szobába vezet, mellette található a konyha. Egy másik bejáraton jutnak a hálószobába, ahol ruháikat is tárolják, a buggyos nadrágokat, köpenyeket, hosszú, színes sálakat, amelyekkel az asszonyok arcukat elfedik, ha idegennel találkoznak. Ez a völgy azonban nem csak sziklalakásairól vált nevezetessé, nem kevésbé ismertek a helyi takácsok, akik mesterien szőnek tarka színű szőnyegeket, táskákat; nem vél etlen, hogy a lakóüregek padlóját, falait, fekhelyeit szinte teljesen befedik a színes szőnyegek.

IRAK, TARADA

Ne utazzunk messzire, látogassunk el a szomszédos országba, melyet Iraknak hívnak. Két hatalmas folyó, a Tigris és az Eufrátesz szeli át földjét. A folyók mentén élő emberek közül igen sokan különös, nádból készített mesterséges szigeteken, valóságos nádhajókon laknak. A folyópartokat hatalmas nádmezők borítják, és érthető, hogy a lakosság ezt az anyagot használja fel lakhelye építésére. A ház padlóját, falát nádkötegekből állítják össze – tetejére fonott szalmatető kerül. A *taradák* lakói részben földműveléssel, rizs, köles, búza és más növények termesztésével foglalkoznak, részben pedig állattartásból, szarvasmarha vagy juh tenyésztéséből tartják fenn magukat. Fekhelyük fonott gyékény, mellette a vidék legfőbb italát tartalmazó *teáskanna*. A nádházban történik a sütés-főzés is: zárt agyagkemencében sütik a lepényt, agyaglábu tűzhelyen főzik a búzapépet hagymával, birkapörkölttel. A tűzhelyek körül vizeskorsók állnak – ha esetleg szikra pattanna a gyúlékony nádkötegek közé.

AFGANISZTÁN, NOMÁD SÁTOR

Ugye emlékeztek még az Afrikában élő tuaregekre? Róluk elmondtuk, hogy hatalmas børsátrakban laknak. Hozzájuk hasonlóan, Afganisztán több vidékén is sátorban laknak az állatokkal vándorló népek. Sátorlapjukat azonban nem bőrből, hanem a fekete kecske szőréből szőtt darabokból varrják. Az afgánok juhot, kecskét tartanak, a terhet tevék, szamarak szállítják, míg az emberek lovon közlekednek. Az afgánok lakta vidéken sivatagok és termékenyebb területek váltják egymást, de az évszakok váltakozása miatt a nomádok többször útra kelnek. A sátrak felépítése, lebontása és összecsomagolása az asszonyok és legények feladata. Vándorlás közben már délelőtt felállítják sátrukat, mivel az emberhez hasonlóan a tevék sem bírják a déli hőséget: a sáttető egy része alatt az állatok találnak menedéket. A sátor elülső részében van az asszonyok birodalma: a tűzhely, mellette a tejtermékek elkészítésének eszközei, fazekak, lepénysütésre szolgáló fémlapok, kecskebőrből való tömlők, *teáskészletek*.

KAZAHSZTÁN, JURTA

Erről az országról is hallottatok már. A Szovjetunióról van szó. Sokféle nép él ebben a hatalmas országban, többek között a kazahok. Vidékükön, ahol a lakosság elsősorban állattenyésztéssel foglalkozik, ritka a szilárd, tartós ház. Az állatokkal – juhokkal, kecskékkal, tevékkel és lovakkal – vándorló nomád pásztorok újabb és újabb legelőket felkeresve, hol itt, hol ott állítják fel átmeneti hajlékukat, a könnyen felépíthető és szállítható sátorfélét, a jurtát. Ez úgy készül, hogy először fából megcsinálják a sátorvázát, majd arra nemezlapokat borítanak. A tetőzet közepén füstnyílás van, ez lehetővé teszi a szellőzést. Nyáron a jurta árnyékos oldalán kibontják a nemezlapokat, télen viszont újabb nemezlapokkal fedik be a faszerkezetet. A nemezlapokat színes rátétekkel díszítik. A jurta berendezéséhez tartoznak a talajt fedő szőnyegek, nemezlapok, takarók, párnák és az étkezéshez használt asztalka. A tűzhely a jurta közepén, a füstnyílás alatt van, mellette tartják a teafőzéshez és a tej feldolgozásához szükséges edényeket. Az apró tárgyakat, tarisznyákat, de a *hangszereket* is a farácsra függesztik fel. Ha a kazahok felkerekednek, a jurta alkatrészeit tevék szállítják.

SZIBÉRIA, ALTAJ, FAHÁZ

Maradjunk még a Szovjetunióban. Látogassunk most el a kazahok földjétől keletre. A Szovjetunió és Mongólia határvidékén, Dél-Szibériában élnek az altaji népek. Az állattartással, földműveléssel és vadászattal foglalkozó lakosság ősidők óta nyírfaerdők közelében élt: házaik építéséhez elsősorban nyírfát használtak. A kúp alakú tetőzetet fából hajlított gyűrűk tartották össze. A háznak nem volt ablaka, a tetőzet közepén úgynevezett füstnyílást hagytak szabadon. Hagyományos szokás szerint a bejárattól balra lakott a férfi, jobbra pedig az asszony gyermekeivel, míg a bejárattal szemközt a vendégek foglalhattak helyet. A berendezéshez tartoztak a deszkapadlót fedő állatbőrök, posztotakarók vagy hánccsarabok. A ház lakói, étkezéshez kis asztalfélét használtak. A tűzhely a ház közepén, a füstnyílás alatt volt, ahol asszonyok főzték a tejes-pépes ételeket; régen valóságos ünnepnek számított, ha húshoz jutottak. Bőrtartókban, *kéregdobozokban* tárolták a tejtermékeket, gyökereket. A zsákmányul elejtett állat keretre kifeszített bőrét a ház előtt szárították.

INDIA, LAKÓSZEKÉR

Ennek az országnak a nevét már biztosan hallottátok: hiszen ki ne ivott volna már indiai teát? Ugye ismerős a név? De most nem utazzuk be az egész országot, hanem csak egy csücskébe látogatunk el, amelyet Radzsasztánnak hívnak. Ez India egyik legkietlenebb vidéke. A parasztok mezőgazdasági szerszámaikat, az ekevasat, a kaszát, a sarlót az országot járó kovácmesterektől vásárolják. Radzsasztánban több vándor kézművescsoport él, köztük a gadia lohárok. Lakószekerük egyúttal mozgó műhely is; a nehéz, fából faragott kerekeken haladó szekeret zebu húzza. Ha a mozgó műhely megérkezik egy faluba, a tekintélyes bajszú lohár férfiak hangos kiáltozással adják a parasztok tudtára: megérkeztek a kovácsok, hozzák hát a javításra, élesítésre szoruló szerszámokat! Nem könnyű a kovácsok mestersége, gyakran hajnaltól estig dolgoznak. Ha a mesternak nincsen legénykorban lévő fia, asszonya segít a munkában. Az esős időszak beköszöntével megszűnik a vándorlás: a háromhónapos kényszerpihenőt a lohár vándorok szekértáborokban töltik. A lakószekér berendezéséből elmaradhatatlan a tűz élesztésére szolgáló fűjtató meg az agyagból készült víztartó.

KÍNA, DZSUNKA

Ez az ország, amelyiknek lakóiról most hallotok, nem ismeretlen már számotokra. Hiszen ki ne olvasott, hallott volna kínai mesét? Szóval Kínában vagyunk, még hozzá a tengerparton. A nagy kikötővárosokban több ezer dzsunka, lakóhajó horgonyoz a partok közelében. A nagy kikötővárosokban több ezer dzsunka, lakóhajó horgonyoz a partok közelében. A fából ácsolt dzsunkán általában egy család lakik, de szükség esetén többen is elférnek rajta. Az evezősök – ha úton van a dzsunka – a tatnál, vagyis a hajó hátsó részében lévő emelvényen állnak. Erről lejárát vezet egy félig nyitott helyiségbe: falai sárral tapasztott gyékényből készülnek. Közepén áll a tűzhely, ezt padka veszi körül, ahol evés vagy teázás közben helyet foglalhatnak a dzsunka lakói. Függetlenül választja el a lakóteret: berendezése fekvőhelyül szolgáló gyékényből, párnákból, kisebb-nagyobb szekrényekből áll. A világítást mennyezetre függesztett *lampionok* adják. A lakóhelyiségen túl található egy kamraféle, ahol felfüggesztett kosarakban, tarisznyákban, edényekben tárolják az ételt és a vizet.

JAPÁN, FALUSI HÁZ

Tudjátok-e, hogy miben laktak a mesebeli és a valódi japán hercegek és királyok? Pagodákban. Kecses formájú, tornyos palotákban. Ismerős a név: Japán?... De most nem a meséből ismert pagodákról hallotok, hanem olyan egyszerű házakról, amelyekben még ma is sok-sok ember él. A hagyományos japán ház fából készül. A tolóajtót és a rizsszalmából font gyékényt, a tatamit, nagyon régóta ismerik a japánok. A tetőt szalmával, náddal vagy cseréppel fedik; a tolóajtónak falécekből készült a kerete, erre papírt feszítenek ki. Az egyszerűbb lakóházakban – a talajra terített gyékényen kívül – alig van berendezési tárgy. Nappal faliszekrényekben tartják a felgöngyölt vattakarókat, amelyeket éjszakára a gyékényekre helyeznek. A lakás egyik szegletében kis emelvényen váza áll, benne virágokkal. Gondos elrendezés jellemzi a kertet is, a természetes vagy mesterséges tavakat apró hidak ívelik át.

MINDANAO, FÁRA ÉPÜLT KUNYHÓ

És most csupa furcsa, ismeretlen nevet hallotok majd. Olyan népekhez látogatunk el, akik kisebb-nagyobb szigeteken élnek a végtelen óceánban. A Fülöp-szigetekhez tartozik Mindanao, itt élnek a taszadajok. Ez a különös embercsoport a sziget belsejében, őserdővel borított hegyes-dombos vidéken él. A taszadajok az időjárásnak megfelelően választanak hajlékot: a száraz évszakban fára építenek kunyhófélét, a nagy esőzések idején pedig barlangokban keresnek menedéket. Nem művelnek földet, nem tartanak állatot, élelmüket gyűjtögetéssel szerzik be. Az őserdőlakó szinte mindent elfogyaszt, amit a környező természet nyújt: étlapján egyaránt szerepel a vadbanán, a pálmabél vagy a patakokból kifogott hal és rák. A barlangokban sosem hamvadnak el a tűzhelyek, nemcsak a sütés miatt, hiszen az ágyékkötős, fűszoknyás taszadajok ugyancsak fáznának a tüzek melege nélkül. A tűzhelyek körül hever néhány kő- vagy fadarab, amely ülőhelyül szolgál. A barlanglakások vagy a pálmakunyhó padlóján szanaszét hevernek a taszadajok egyszerű eszközei: kőből pattintott kaparók, balta félek, éles bambuszpengék, nádból való víztartók, tálcának vagy tányérnak használt pálmalevelek.

TAWITAWI SZIGETEK, LAKÓHAJÓ

Nem messze a taszadajok földjétől több aprócska sziget emelkedik ki a tengerből. Igazán mulatságos nevük van: Tawitawi szigetek. A csendes vizű lagúnákban pihennek a bajaut nép lakóhajói: nagyméretű csónakjaikra bambuszból, gyékényből, pálmalevélből kunyhót építettek. A csónak két oldalára szerelt rudak, úgynevezett „vendég hajók” megakadályozzák a felbillenést. A sekély vizű lagúnákban – ahol a gyerekek gólyalábakon közlekednek – a férfiak szigonnyal fogják ki a halakat, de néha több család is összefog, és a nyílt tengeren közösen vetik ki hálójukat. A zsákmány egy részét elfogyasztják, a többit a pálmalevél tetőn szárítják, majd elcserélik a szárazföld lakóival. A lakóhajón agyagtűzhely is van, azon főzi a bajaut asszony az ételt. A vizet hosszú bambuszcsőben tárolják. Ha a családok úgy döntenek, hogy más lagúnák felé hajóznak, leszedik a pálmalevél tetőt, helyére vitorlát szerelnek.

CELEBESZ, CÖLÖPHÁZAK

Ezer sziget országa. Így hívják Indonéziát. Ez az ország számtalan kisebb-nagyobb szigetből áll, melyek közül az egyiknek Celebesz a neve. Itt él a toradzsa nép. Különleges, magas homlokzatú, cölöpökön álló házak fogadják a látogatót, ha egy toradzsa falu főterére lép. A toradzsa faragók-festők gazdagon díszítik épületeiket. A házakba faragott lépcsőkön lehet bejutni: a falak mentén elhelyezett gyékények szolgálnak fekhelyül, és takarónak a megpuhított hancsszövetet használják. Az egyik sarokban az asszonyok háztartási eszközei: főzőedények, tarisznyák, kosarak láthatók, a falakhoz támasztva pedig a férfiak fegyverei buzogányok, dárdák, kardok. A kitűnő toradzsa fémművesek nemcsak fegyvereket készítenek, hanem csengőket, ékszereket is, és ezeket a házban tárolják. A lakóházak cölöpei alatt tartják a toradzsa asszonyok az állatokat. A ház sorral szemközt nagyméretű raktárak, úgynevezett hombárok állnak: a toradzsák legfontosabb táplálékát, a rizst tárolják bennük.

INDIÁN TIPI

Nem is hiszem, hogy akadna köztetek valaki, aki ne hallott volna az indiánokról. Talán játszottatok is indiánosdit. Most elmondom nektek, hogy ezek az emberek merre és hogyan élnek. Amerikának hívják a földjüket. Természetesen ezen a hatalmas földrészen sok ország és sokféle indián törzs található. Most ellátogatunk Kanadába, ahol az úgynevezett „fekete lábú” indiánok laknak. Hogy miben laknak? Hát kúp alakú bőrsátorban, amelyet tipinek hívnak. Gyorsan felállítható építmények ezek: rudakból összekötözött állványzatra bölénybőrből készített sátorlapot borítanak. A *bőrlapokat* színes állatfestmények díszítik. A sátorban fekvőhelyül néhány állatbőr szolgál. Az asszonyok keze ügyében főzőedények, kosarak találhatóak, de a sátorban állnak a férfiak vadászeszközei is: íjak és nyilak, dárdák és buzogányok. A férfiak gondoskodnak a hústáplálékról: a nagyobb állatsordákat lóháton közelítik meg, és többnyire futtában nyilazzák le a kiszemelt állatot. Ha a szükség úgy kívánja, az indiánok feloszlatják településüket, és távolabb verik fel a bőrsátrakat. A mozgalmas, vándorló életmód azonban meghatározza, milyen legyen a tipik berendezése: súlyos vagy törékeny tárgyakkal igen nehéz lenne a vándorlás.

INDIÁN FAHÁZ

De most lássunk egy másik indián törzset. Hogyan laknak a tlingit indiánok? Ők a Csendes-óceán partján élnek. Híres fafaragók, talán a legismertebbek egész Amerikában. Házaik előtt faragott-festett totemoszlopok sorakoznak: ezeken szinte egymásból nőnek ki a környék állatai – medvék, bálnák, madarak. Valamennyi ősi ismerőse az indiánoknak, sőt úgy hiszik, hogy rokona a házak, falvak lakóinak. Errefelé ritkán éheznek az indiánok: a nyaranta ezerszámra fogott lazacot megszárazítják, így a zord téli időkben is mindig akad harapnivaló. Az ügyes vízi vadászok gyakran ejtenek el fókát, sőt bálnát is. Mit látnánk, ha a mécsesek fényénél körültekintenénk a házak belsejében? Szépen faragott és festett edényeket, az ünnepek során használt nagyméretű állatmaszkokat, csörgőket és mintás *takarókat*, köpenyeket, amelyeket szorgos kezű dingit asszonyok szőttek a hegyi kecske gyapjából. Azonban takarók nélkül sem fáznak a deszkaházak lakói: a közös tűzhely sosem hamvad el. Fa bőven akad az erdőben, s a faragók keze nyomán annyi a forgács, mint lazac a tengerben.

ESZKIMÓ KUNYHÓ

De ezen a földrészen nemcsak indiánok laknak. Itt él egy másik nép is, a neve megint csak ismerősen hangzik számotokra. Az eszkimókról van szó. Az alaszakai és az észak-kanadai vidék – ahol az eszkimók élnek – az év nagyobb részében hósvatag: a téli hónapokban a hóból épített kunyhó, az iglu nyújt szállást és védelmet az eszkimó családoknak. A kunyhó építésekor a férfiak csontkéssel kockákat vágnak a hóból, s ezekből a „téglákból” állítják össze hajlékukat. Az ablakot vékony jégtábla pótolja. A kunyhóban több, fokaolajjal táplált zsírkő lámpás ég. A jeges vidéken a növényzet szinte teljesen hiányzik, ezért táplálékot csak a tenger és a szárazföld vadállománya nyújt. A vadászat és a halászat a férfiak feladata: íjjal és nyíllal, dárdával és szigonnyal ejtik el a karibuszarvast, fókát, rozmárt, ritkábban bálnát is. Eszkimó asszonyok varrják „a világ legmelegebb” ruházatát: a foka vagy a rozmár vastag, zsiros prémjéből – csonttűvel, állati inakkal – csizmát, nadrágot, kapucnis mellényt, anorákot. Ha a környék vadállománya megcsappan, az eszkimók felkerekednek: szánra helyezik ingóságaikat, és másutt építik fel igluikat. A szánokat kutyák vontatják: lábukra prémes cipőt húznak, hogy a jeges talajon meg ne fagyjanak.

BRAZÍLIA, PÁLMAKUNYHÓ

Újból egy indián törzset keresünk föl. Nevük elég furcsán hangzik: krao indiánok. A hatalmas brazíliai őserdő ad nekik szállást. A férfiak íjjal nyíllal vadásznak, az asszonyok pedig az erdőből kihalászott tisztásokon növényeket ültetnek. Az ültetvények szélén áll az indiánok kunyhója; baltával és bozótvágó késsel szerzik az építéshez szükséges fát és a tető befedésére a pálmalevelet. Ha több pálmalevelet egymásra raknak, vízhatlan lesz a tetőzet, és nagy zivatar esetén is nyugodtan pihenhetnek alatta. Minden indián kunyhóban megtalálható a függőágy: a sok bogár miatt az őserdőlakók nem feketnek alacsony ágyakban. A függőágy olyan erős, hogy több gyereket, néha egy négytagú családot is elbír. Az őserdőben sokféle állat él, így a pekari, a dél-amerikai vaddisznó is és ezernyi tarka tollú madár, mint a tukán. A kosarakban tárolt *tollakból* ékszereket készítenek. Ha elfogyott az élelmük, az egész falu felkerekedik, hogy új szálláshelyet keressen magának: ügyes kezű indiánok néhány óra alatt összetákolják a pálmakunyhót. Ha hosszabb időre letelepednek, akkor nagyobb és tartósabb házakat építenek.

AUSZTRÁLIA, FŰKUNYHÓ

Lépjünk egy nagyot. Látogassunk el Ausztráliába és Óceániába. Igazán érdekes földrész ez: csupa szigetből áll. Közülük a legnagyobb maga Ausztrália. Őslakóinak állandó településük, tartós lakóházuk nem volt, hiszen az élelem nyomában nap nap után útra keltek, hogy elejtsenek egy kengurut, struccot, vadkutyát, vagy pedig halat fogjanak, kagylót, csigát gyűjtsenek. A vándorlástól kimerült csoportok, ha megpihentek, egyszerű hajlékot, úgy nevezett „szélvédőt” építettek maguknak faágakból, kéregdarabokból. A „szélvédő” homokos talajára a kenguru vagy a dingo (vadkutya) bőrét terítették. A tetőzet ágai közé tették fegyvereiket: a buzogányt, a bumerángot, különféle kőeszközeiket, a kőbaltát, a vésőt, a fából faragott pajzsot, a bölcsőnek is használt teknőket. A legfontosabb vadász-fegyvert, a hosszú dárdát a kunyhó ajtajához támasztották, s a közelben állt a tűzhely is. Szükség esetén elzárták a hajlék bejáratát kéreglapokkal. A vadászcsoportok néha felkeresték a varázshelyeket is, ahol a sziklákra állatfigurákat festettek.

TROBRIAND-SZIGETEK, JAM-HÁZAK

Emlékeztek ugye, hogy azt mondtuk: a Csendes-óceánból számtalan sziget emelkedik ki. A szigetek lakói csupa furcsa nevű gumós növényt termesztenek: tárót, batátát és jamot, amely hatalmas burgonyára emlékeztet. Több helyen, így a Trobriandszigeteken is gazdagon díszített raktárakban, úgynevezett jamházakban tárolják a termést. A trobriandiai települése palmafák között kialakított tisztáson található, ahol a faragott-festett raktárak mellett szinte eltörpülnek az egyszerűbb lakóházak. A cölöpökön álló házakat fából építik, oldalfalukat gyékényből, tetőzetüket pedig pálmalevelekből készítik. A lakóházak legfőbb berendezési tárgyát, a fekhelyül szolgáló gyékényt is pálmalevelekből fonják. Az épületek közötti tereken van a „konyha”: a szabad tűzhelyen, agyagfazekakban főzik az asszonyok gumós növényekből, sertéshúsból az ételt. Aratás idején, amikor zsúfolásig megtelnek a raktárak, a falu – csigákkal, agyarakkal, kagylókkal felékített – főnöke vendégül látja rokonait, hiszen bőven jut mindenkinek a jamgyökérből. Más szigetlakókhöz hasonlóan, a trobriandiak is kitűnő hajósok: vendéghajós csónakjaikon távoli szigetekre is eljutnak, hogy elcseréljék terményeiket.

ÚJ-GUINEA, CÖLÖPHÁZAK

Messze-messze, a Csendes-óceán egyik nagy szigetén élnek a pápuák. A tengerparton halásznak, a sziget belsejében pedig háziállatokat tartanak, és növényeket termesztnek. Csúcsos tetejű, magas házakban laknak, amelyekbe lépcsők vezetnek, mert a házak cölöpökön állnak. Ezekre azért van szükség, mert a lakói jobban védekezhetnek, ha ellenség támadna rájuk. A házakat fagerendákból építik, tetejüket pálmalevelekkel fedik. Szeretik díszíteni házaikat. A házban egyetlen bútordarab van: a gyékénnyel fedett faágy. A házban tárolják az asszonyok az agyagfazekakat, a *kókusz*ból vagy tökből készített *víztartókat*. A lakóházak mellett áll a férfiak háza, ahol időnként összegyűlnek, hogy megbeszéljék a falu dolgait. Itt őrzik a harci pajzsokat, a tánchoz használt álarcokat, furulyákat és dobokat. A férfiak házának homlokzatát szellemeket ábrázoló festmények díszítik. A házak előtt vagy a falu terén meghalt rokonaik tiszteletére emelt faragott oszlopok állnak. Nem is hinnétek ugye, hogy mindezt a pápuák kőbaltával és kagylókéssel készítették.

Urai Erika – Boglár Lajos

AZ EMBERI HAJLÉK

Hogyan laknak? címmel jelent meg ez a könyv a Móra Kiadó gondozásában 1979-ben. Azóta példányai többnyire olvashatatlanul olvasódtak, bár sokezer példányban, több kiadásban és összesen hét nyelvre fordítva látott napvilágot. A gyermekeknek szóló sorozat, amelynek építészeti témájú kötetét választottuk mellékletül és egyúttal karácsonyi ajándékkul olvasóinknak, a *Hogyan öltözködnek?* című kötettel indult, amelyet az akkori Nőtanács kezdeményezésére rajzolt meg Urai Erika a Föld 24 kultúrtájának jellegzetes viseleteivel. A kötethez Weöres Sándor és Károlyi Amy írt kísérő szöveget – rövid verseket. Egy folyóiratban olvasott cikk – beszámoló egy Kenyában rendezett konferenciáról – indította arra Urai Erikát, hogy folytassa a sorozatot. Az említett találkozón egy afrikai építész hívta fel a figyelmet arra, hogy az európai normák szerint tervezett sokemeletes lakóházak a helyi lakosság hagyományos életmódjának nem tudnak megfelelni. Az ennek hatására megszületett rajzok célja, hogy gyerekek ismerkedjenek meg a hagyományos épített környezet sokféleségével, az emberi hajlék és életmód összefüggéseivel. A kísérőszöveg írója, Boglár Lajos professzor a néprajz világhírű kutatója. A Móra Kiadó a kötet sikerén felbuzdulva adta ki a *Hogyan közlekednek?* és a *Hogyan játszanak?* című könyveket, mindegyiket több nyelven. A nemzetközi elismerések ellenére a sorozat torzó maradt, az elkészült *Hogyan esznek?* kötet nem jelent meg, a *Reneszánsz asztal*-hoz csak az előkészületek történtek meg Zolnai Lászlóval együttműködve. A rajzokhoz minden téma esetében komoly néprajzi tanulmányokat folytatott a grafikusművész, hogy pontos ismereteket közvetíthessen. Ugyanez a gondosság jellemezte korábban megjelent, kisgyermekek számára rajzolt, magyar népi mondókákat tartalmazó leporellóit is.

Urai Erika középiskolai tanulmányai mellett kezdett grafikával és kultúrtörténettel foglalkozni Jaschik Álmos rajziskolájában, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen kezdte el régészeti, néprajzi és művészettörténeti tanulmányait Tálasi István, Vajda László, Banner Zoltán, Oroszlán Zoltán, Gerevich Tibor, Dobrovits Aladár, Vayer Lajos előadásait hallgatva.

A *Hogyan laknak?* eredeti rajzai mára szétszóródtak, egy részük a Duna Televízió megalakításakor az intézmény támogatására szervezett aukción kelt el. Ezért az itt közölt képek a nyomtatott változatból, illetve színezéssel javított próbanyomatokról készültek, illetve új rajz készült a Tawitawi-szigetek lakóhajóiról. A címlapon látható eszkimó sátor a *Hogyan esznek?* c. kötet egyik rajza, ahogyan az algériai bőrsátrat bemutató kép is abból a sorozatból származik.

Köszönettel tartozunk a szerzőknek, hogy munkájuk újraközléséhez hozzájárultak. Az újraközléssel abban is reménykedünk, hogy érdeklődést tudunk kelteni Urai Erika eddig kiadatlan, vagy ma már nem hozzáférhető, fontos pedagógiai célokat szolgáló sorozatai iránt.